

This item is the archived peer-reviewed author-version of:

In de tang

Reference:

Hendrickx Karl.- In de tang

Tijdschrift voor notarissen - ISSN 1373-0479 - 82:7-8(2018), p. 658-663

To cite this reference: <https://hdl.handle.net/10067/1543470151162165141>

In de tang

Mensen denken vaak dat ze heel slim zijn, en vaak hebben ze gelijk. De mens is met zijn hersenen al tot wonderlijke dingen in staat geweest en als we er niet al te veel op vertrouwen dat de technologie in onze plaats gaat denken, zal dat zeker nog zo verdergaan.

Toch overschatten velen ook de kracht en de mogelijkheden van hun hersenen, en dan vooral van hun kortetermijngeheugen. Wetenschappelijk onderzoek heeft al vaak aangetoond dat ons kortetermijngeheugen maar een beperkte capaciteit heeft. Je kunt het wel wat trainen, en die beperkte capaciteit hoeft op zich geen groot probleem te zijn: je moet er gewoon rekening mee houden en dus niet te veel ineens proberen te doen.

Dat geldt ook voor taalgebruik: zinnen die erg lang zijn, of complex van structuur, vormen een probleem voor ons kortetermijngeheugen, dat al snel overbelast wordt als het dergelijke zinnen moet begrijpen. Een extra moeilijkheid ontstaat als de zin niet alleen lang is, maar onderdelen bevat die grammaticaal bijeen horen en toch ver uit elkaar geplaatst worden. Dan spreken we van *overspannen tangconstructies*.

Overspannen tangen

Tangconstructies op zich zijn niet fout: ze behoren zelfs tot de eigenheid van het Nederlands. Zo is er bijna altijd een tangconstructie tussen de persoonsvorm en de werkwoordelijke eindgroep in een hoofdzin:

De notaris *heeft* gisteren in aanwezigheid van alle partijen de akte *verleden*.

In de voorbeeldzin vormen *heeft* en *verleden* samen het vervoegde werkwoord, maar beide delen staan toch uit elkaar. Dat moet zo in het Nederlands. Een zin als **De notaris heeft verleden gisteren de akte in aanwezigheid van alle partijen* klinkt als letterlijk vertaald Frans. Het Frans heeft inderdaad nooit tangconstructies, het Nederlands wel. Het probleem ontstaat als de tangconstructie te groot wordt en de afstand tussen de twee samenhangende delen te groot wordt. Dan verlies je als lezer samenhang en wordt de zin moeilijk te begrijpen.

Een ander type tangconstructie is die tussen het lidwoord en het zelfstandig naamwoord. Die tang kun je in het Nederlands eindeloos opensperren, maar de leesbaarheid gaat er ook eindeloos op achteruit: *de gisteren verleden notarisakte* is nog behapbaar, maar dat geldt niet meer voor *de gisteren door de notaris in aanwezigheid van alle partijen verleden en door iedereen ondertekende notarisakte*.

Dergelijke lidwoord-naamwoordtangen zijn erg populair bij juristen omdat ze waterdicht lijken te zijn en niet onderhevig aan interpretatieproblemen. Alles wat in de tang geklemd zit, kan grammaticaal maar bij één woord horen, nl. het naamwoord dat het hoofd vormt van de hele groep. Maar als je enkele van die tangconstructies binnen een zin combineert, resulteert dat al snel in zwaar verteerbare kost.

Hoe moet het niet

Enkele voorbeelden uit een oprichtingsakte van een bvba tonen hoe het niet moet:

1. De verbintenissen aangegaan tussen heden, datum van deze akte en de neerlegging ter griffie van het uittreksel van onderhavige oprichtingsakte zijn eveneens onderworpen aan artikel 60 van het Wetboek van Vennootschappen en

- dienen, eens de vennootschap rechtspersoonlijkheid heeft, te worden bekrachtigd.
2. Is de algemene vergadering niet overeenkomstig dit artikel samengeroepen, dan wordt de door derden geleden schade, behoudens tegenbewijs, geacht uit het ontbreken van een bijeenroeping voort te vloeien.
 3. Zolang zodanige aanwijzing niet is gedaan, blijven alle aan de aandelen verbonden rechten geschorst. Is een aandeel met vruchtgebruik bezwaard dan wordt het aan dit aandeel verbonden stemrecht uitgeoefend door de vruchtgebruiker.
 4. Daartoe zal door de zaakvoerder een rondschrĳven, hetzij per brief, fax, e-mail of enige andere informatiedrager, met vermelding van de agenda en de voorstellen van besluit worden verstuurd naar alle vennoten en naar de eventuele commissarissen.
 5. Is binnen de in het rondschrĳven aangegeven termijn de goedkeuring van alle vennoten zowel met betrekking tot het principe van de schriftelijke procedure zelf als met betrekking tot de agendapunten en de voorstellen van besluit niet ontvangen, dan worden al de voorgestelde beslissingen geacht niet genomen te zijn.

Hoe kan het wel

De bovenstaande zinnen bevatten telkens één of meer tangconstructies, die er mee, naast andere formuleringsproblemen, voor zorgen dat de zinnen nodeloos moeilijk zijn.

De eerste zin opent met een lang onderwerp van 21 woorden (de lengte van een gemiddelde volledige zin) waardoor de persoonsvorm lang op zich laat wachten. Als we de overtollige en bovendien ouderwetse woorden *heden* en *onderhavige* schrappen, wordt het onderwerp al wat eenvoudiger. Verderop wordt de persoonsvorm van de tweede nevenschiktelijke zin (*dienen*) van de werkwoordelijke eindgroep (*te worden bekrachtigd*) gescheiden door een bepaling van tijd in de vorm van een tussenzin (*eens de vennootschap rechtspersoonlijkheid heeft*). Die tussenzin kan even goed op het einde van de zin staan, zodat de onderbreking verdwijnt. Als we de twee nevenschiktelingen omvormen tot twee aparte zinnen, wordt het geheel een stuk toegankelijker. *En passant* verbeteren we ook het gallicisme *eens* in de betekenis van *zodra*.

1. De verbintenissen aangegaan tussen heden, datum van deze akte en de neerlegging ter griffie van het uittreksel van onderhavige oprichtingsakte zijn eveneens onderworpen aan artikel 60 van het Wetboek van Vennootschappen en dienen, eens de vennootschap rechtspersoonlijkheid heeft, te worden bekrachtigd.	1. De verbintenissen aangegaan tussen de datum van deze akte en de neerlegging van het uittreksel van deze akte op de griffie zijn ook onderworpen aan artikel 60 van het Wetboek van Vennootschappen. Ze moeten worden bekrachtigd zodra de vennootschap rechtspersoonlijkheid heeft.

In de tweede zin scheidt niet alleen het onderwerp (*de door derden geleden schade*) maar ook een extra bepaling (*behoudens tegenbewijs*) de persoonsvorm (*wordt*) van het hoofdwerkwoord (*geacht*). Die kleine tang gaat in tegen de grammaticale regel dat het onderwerp en de persoonsvorm altijd naast elkaar staan (ofwel in de normale volgorde onderwerp-pv, ofwel in inversie pv-onderwerp). Bovendien splitst de tussengevoegde bepaling (*uit het ontbreken van een bijeenroeping*) ook de werkwoordelijke eindgroep (*geacht [...] voort te vloeien*) nog eens in twee. U hebt al lang begrepen dat dit geen goede zaak is voor de lezer die verwacht dat in een Nederlandse zin snel de persoonsvorm komt (op de tweede zinsplaats), met het onderwerp vlak ervoor of erna, en vervolgens een werkwoordelijke eindgroep op het einde van de hoofdzin.

Beter zou dus zijn de twee bepalingen uit de tangen te halen en elders, bij voorkeur op het einde van de zin, te plaatsen. *En passant* vormen we de inversie in de eerste zin om tot een gewone voorwaardelijke bijzin met *als*, zodat de persoonsvorm daar al bij de werkwoordelijke eindgroep kan staan, en werken we ook het moeilijke *behoudens* weg.

2. Is de algemene vergadering niet overeenkomstig dit artikel samengeroepen, dan wordt de door derden geleden schade, behoudens tegenbewijs, geacht uit het ontbreken van een bijeenroeping voort te vloeien.	2. Als de algemene vergadering niet overeenkomstig dit artikel samengeroepen is, wordt de schade die derden hebben geleden, geacht voort te vloeien uit het ontbreken van een bijeenroeping, tenzij er tegenbewijs is.

In het derde voorbeeld zijn de problemen minder groot. De twee kleine tangen, telkens in het onderwerp van de zin, zijn op zich niet zo storend, maar als de schrijver deze constructie in elke zin opnieuw zou gebruiken, wordt het al snel zwaar. En dat is eenvoudig te vermijden, zeker als je passief door actief vervangt:

3. Zolang zodanige aanwijzing niet is gedaan, blijven alle aan de aandelen verbonden rechten geschorst. Is een aandeel met vruchtgebruik bezwaard dan wordt het aan dit aandeel verbonden stemrecht uitgeoefend door de vruchtgebruiker.	3. Zolang die aanwijzing niet is gedaan, blijven alle rechten die aan de aandelen verbonden zijn, geschorst. Als een aandeel met vruchtgebruik bezwaard is, oefent de vruchtgebruiker het stemrecht uit dat aan dit aandeel verbonden is.

Ook in de vierde zin helpt het als de passieve constructie door een actieve wordt vervangen en de toekomstige tijd door een tegenwoordige. Bepalingen in akten en regelgeving, die door die tekst vastgelegd worden, schrijf je gewoon in het presens, niet in de toekomstige tijd zoals vroeger gebruikelijk was in het Frans (maar nu steeds minder). Meteen is daardoor de grote tang tussen de persoonsvorm (*zal*) en de werkwoordelijke eindgroep (*worden verstuurd*) weggewerkt. Als we ook de opsomming van de middelen die de zaakvoerder kan gebruiken voor de melding, naar het einde van de zin verplaatsen, blijven er geen storende tangen meer over. *En passant* schrappen we het overvallige en ouderwetse *rondschrijven*.

4. Daartoe zal door de zaakvoerder een rondschrijven, hetzij per brief, fax, e-mail of enige andere informatiedrager, met vermelding van de agenda en de voorstellen van besluit worden verstuurd naar alle vennoten en naar de eventuele commissarissen.	4. Daartoe stuurt de zaakvoerder de agenda en de voorstellen van besluit naar alle vennoten en naar de eventuele commissarissen, hetzij per brief, fax, e-mail of enige andere informatiedrager.

In de laatste voorbeeldzin wordt de persoonsvorm (*is*) gescheiden van het onderwerp (*goedkeuring*) door een tijdsbepaling (*binnen*) die op haar beurt een tang bevat (*de [...] termijn*). Niet alleen is een voorwaardelijke bijzin met een inversie al minder toegankelijk dan een gewone *als*-zin, hier wordt ook nog eens afgeweken van het principe dat onderwerp en persoonsvorm normaal gezien naast elkaar staan. Bovendien volgt het hoofdwerkwoord (*ontvangen*) na een heel lang onderwerp.

Om de zin toegankelijker te maken, gebruiken we een eenvoudige *als*-zin in plaats van een inversie en vormen we de naamwoordstijl en de passieve constructie (*de goedkeuring van alle vennoten is ontvangen*) om tot een actieve constructie (*alle vennoten keuren goed*). Als dat juridisch te veel zou afwijken van het origineel, kan de

formulering met 'goedkeuring ontvangen' behouden blijven. De toevoeging *vermeld in het rondschrĳven* kan weg: de termijn is pas in de vorige zin uitdrukkelijk vermeld. Daarover kan dus geen verwarring ontstaan.

5. Is binnen de in het rondschrĳven aangegeven termijn de goedkeuring van alle vennoten zowel met betrekking tot het principe van de schriftelijke procedure zelf als met betrekking tot de agendapunten en de voorstellen van besluit niet ontvangen, dan worden al de voorgestelde beslissingen geacht niet genomen te zijn.	5. Als alle vennoten het principe van de schriftelijke procedure enerzijds en de agendapunten en de voorstellen van besluit anderzijds niet goedkeuren binnen die termijn, dan worden alle voorgestelde beslissingen geacht niet genomen te zijn.	5. Als de goedkeuring door alle vennoten van het principe van de schriftelijke procedure enerzijds en van de agendapunten en de voorstellen van besluit anderzijds niet ontvangen is binnen die termijn, dan worden alle voorgestelde beslissingen geacht niet genomen te zijn.

Conclusie

Uit de herschrijvingen blijkt dat overspannen tangconstructies bijna altijd kunnen worden weggewerkt. Dat kan door de elementen die in de tang staan, naar buiten te verplaatsen, als nabepaling bij een zelfstandig naamwoord als het gaat om een lidwoord-naamwoordtang, of naar een andere plaats in de zin, vaak op het einde. Ook andere ingrepen kunnen tangen voorkomen: een actieve formulering in plaats van een passieve, of een formulering met een werkwoord (*goedkeuren*) in plaats van een substantivering (*goedkeuring*). Passieven en substantiveringen omzetten naar actieve werkwoorden komt de leesbaarheid trouwens bijna altijd ten goede.

Wetenschappelijk bewijs

Dat blijkt ook uit recent wetenschappelijk onderzoek. Nederlandse taalwetenschappers hebben een nieuwe test ontwikkeld waarmee je de moeilijkheidsgraad van een tekst kunt meten¹. Daarvoor gebruikten ze teksten van vier niveaus die ze testten bij 2900 scholieren van veertien en vijftien jaar, zowel uit het aso (in Nederland vwo en havo) als bso (het Nederlandse vmbo) door middel van zogenaamde *clozetests*. Daarbij worden woorden weggelaten uit de tekst en moet de proefpersoon zoveel mogelijk woorden invullen. Hoe meer woorden hij correct invult, des te beter zijn tekstbegrip.

Vervolgens gingen de onderzoekers na welke tekstkenmerken goede voorspellers waren van de begripsscores. Vijf kenmerken sprongen eruit:

1. woordfrequentie
2. informatiedichtheid in een zin
3. afhankelijkheidslengte (tangconstructies)
4. woordconcreetheid
5. bijvoeglijke voltooidde deelwoorden

¹ Het gaat om het vierjarige onderzoeksprogramma *Begrijpelijke taal*, onder leiding van dr. Henk Pander Maat (Universiteit van Utrecht) in samenwerking met de Taalunie, het Instituut voor Toetsontwikkeling CITO in Arnhem en de Radboud Universiteit in Nijmegen. De nieuwe leesbaarheidstest werd onder meer voorgesteld op de tweede bijeenkomst van het *Netwerk Begrijpelijke Overheid* op 23 november 2017 in Utrecht.

Meer informatie op: <http://taalunieversum.org/inhoud/netwerk-begrijpelijke-overheid-nbo>

Ten eerste de woordfrequentie. Als een tekst woorden bevat die in het dagelijkse taalgebruik veel voorkomen, begrijpen leerlingen die tekst beter. Een tweede kenmerk is de informatiedichtheid in een zin: als een zin veel (bijvoeglijke) bepalingen bevat, vormen dat eigenlijk allemaal minimedelingen. Dat maakt de tekst moeilijker. Als derde kenmerk is er de 'afhankelijkheidslengte', de mate waarin zinsdelen die grammaticaal en qua betekenis bij elkaar horen, toch ver uit elkaar worden geplaatst. En dan zijn we bij de tangconstructies. Die blijken dus een aantoonbare invloed op de begrijpelijkheid van de tekst hebben. Ten vierde bevorderen concrete woorden het leesbegrip, terwijl abstracte woorden het hinderen. En als laatste kenmerk blijken – enigszins onverwacht misschien - ook bijvoeglijk gebruikte voltooid deelwoorden, zoals in '*afgesproken maatregelen*' of '*verkochte huizen*' een tekst ook moeilijker te maken.

Op basis van deze vijf elementen stelden de onderzoekers een eigen, nieuwe leesbaarheidsformule op waarmee de computer de moeilijkheidsgraad van een tekst kan voorspellen. En dat doet hij een stuk beter dan met de al bestaande formules die voornamelijk met de woordlengte en zinslengte rekenen. Met de bestaande formules konden de onderzoekers ook wel enigszins het niveau van de gebruikte teksten meten, maar met de vijf voorspellers uit het nieuwe leesbaarheidsonderzoek konden ze ongeveer vijftientig procent extra verklaren van de verschillen tussen teksten.

De inzichten uit het onderzoek vormen dus een belangrijke vooruitgang in het leesbaarheidsonderzoek. De Taalunie overweegt dan ook om een experiment op te zetten waarbij de leesbaarheidstool wordt ingezet voor het voorspellen van de moeilijkheidsgraad van overheidsstukken voor burgers.

En dat zijn nu net ook notarisakten: juridische teksten voor de burger. Eén struikelblok voor de leesbaarheid kunt u nu alvast vermijden: gebruik geen overspannen tangconstructies in zinnen, maar zet elementen die grammaticaal bij elkaar horen, ook effectief kort bij elkaar.

Karl Hendrickx
Hoofddocent Rechtstaalbeheersing Universiteit Antwerpen en KU Leuven
Taaladviseur Rekenhof